

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять та самостійної роботи
другого змістового модуля
«ОСНОВИ МУЗИЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ»
з дисципліни

«ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ»

для бакалаврів спеціальності
025 Музичне мистецтво

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

КАФЕДРА МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи
другого змістового модуля

«ОСНОВИ МУЗИЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ»

з дисципліни

«ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ»

для бакалаврів спеціальності
025 Музичне мистецтво

Чернігів – 2023

УДК 378.147.091.33 – 027.22 : 78 (072)

М54

Рецензенти: **Мартинюк Тетяна Володимирівна,**
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри музичного мистецтва
і методик навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Кондратенко Ірина Анатоліївна
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Укладач: **Грицун Юлія Миколаївна,**
кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри
мистецьких дисциплін Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

М54 **Методичні рекомендації до практичних занять та
самостійної роботи другого змістового модуля «Основи
музичної імпровізації» з дисципліни «Виконавська
інтерпретація та імпровізація» для бакалаврів
спеціальності 025 Музичне мистецтво / Укл. : Грицун Ю.М.
Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. 36 с.**

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Протокол № 6 від 28.02.2023 р.)*

©Грицун Ю.М., 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ»	7
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ»	7
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	11
МЕТОДИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	13
ТЕМАТИКА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНИХ ЗАВДАНЬ ДРУГОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЮ «ОСНОВИ МУЗИЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ»	15
ТЕМА 1. Імпровізація в мистецтві	15
ТЕМА 2. Особливості мелодії в імпровізації. Виконавські види імпровізації	17
ТЕМА 3. Створення акомпанементу як творчий процес. Імпровізація на акордову послідовність. Фактура	20
ТЕМА 4. Жанрова імпровізація. Імпровізаційні музичні форми	24
ТЕМА 5. Виникнення та розвиток джазу. Гармонія у джазовій імпровізації	27
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА	31
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	33
ДОДАТОК А	34
ДОДАТОК Б	35

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Виконавська інтерпретація та імпровізація» відноситься до нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, сприяє розвитку творчої уяви, самостереженню та самоконтролю. Її вивчення розкриває потенційні творчо-художні можливості студента, вдосконалює музичну пам'ять, вміння використовувати теоретичні знання, практичні навички імпровізування на музичному інструменті та творчі новаторські ідеї у подальшій виконавській та музично-педагогічній діяльності.

Навчальна дисципліна «Виконавська інтерпретація та імпровізація» передбачає достатній рівень володіння студентом музичних інструментів (бажано – фортепіано) та вокалом. Має тісні міждисциплінарні зв'язки з дисциплінами «Основи теорії музики та сольфеджіо», «Гармонія», «Поліфонія», «Історія музичного мистецтва», «Аналіз музичних творів», «Музичний інструмент», «Вокал».

Мета курсу: здатність до здійснення виконавської інтерпретації музичного твору, опанування знаннями та умінням володіти мистецтвом імпровізації на музичному інструменті без попередньої підготовки, підбирати акомпанемент у різних видах фактури.

Основні завдання вивчення дисципліни «Виконавська інтерпретація та імпровізація»:

- ознайомити студентів з термінологією музичного мистецтва;
- ознайомити студентів зі значенням виконавської інтерпретації та імпровізації у формуванні різних музичних форм, жанрів, стилів;
- сформувати теоретичний та практичний матеріал з виконавської інтерпретації та імпровізації в обсязі навчальної програми;

• використовувати системні, повні знання та практичні навички з виконавської інтерпретації та імпровізації у подальшій музично-педагогічній та виконавсько-концертній діяльності.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен:

Знати:

- закономірності інтерпретування;
- особливості виконавської та музикознавчої інтерпретації;
- рівні стильової системи, жанри;
- особливості розвитку європейської та вітчизняної музичної культури;
- значення імпровізації у формуванні різних музичних форм, жанрів;
- види імпровізації, зважаючи на різні елементи музичної виразності;
- основні принципи та певні знання імпровізації для подальшого самовдосконалення.

Вміти:

- виявляти здатність до самоактуалізації, саморозвитку та самокорекції у процесі музично-педагогічної діяльності;
- демонструвати уміння вирішувати музично-педагогічні проблеми, оригінальність і гнучкість творчого мислення у процесі конструювання, інтерпретації та реалізації музично-педагогічних ситуацій;
- знайти, обробити та аналізувати інформації з різних джерел (передусім – за допомогою цифрових технологій);
- здійснювати виконавський аналіз музичних творів;
- виявляти елементи музичної мови визначеного музичного стилю, вміння будувати імпровізацію за стильовими ознаками;
- мати стійкі навички гармонізації мелодії, підбору акомпанементу, гри у різних фактурах;
- грати вокальну імпровізацію, спираючись на основи імпровізації мелодичної лінії;

- практично використовувати теоретичні знання та практичні навички у подальшій музично-педагогічній діяльності;

- вміти організувати спільну діяльність, працювати індивідуально та у творчому колективі.

Викладання дисципліни «Виконавська інтерпретація та імпровізація» розраховано на лекції, практичні заняття з педагогом та на самостійну роботу студента, в рамки якої входить опрацювання додаткової методичної літератури, нотного матеріалу, виконання індивідуальних навчально-творчих завдань.

Вивчення навчальної дисципліни «Виконавська інтерпретація та імпровізація» передбачає застосування кредитно-модульного контролю. Навчальна дисципліна складається з таких **змістових модулів:**

1. Виконавська інтерпретація.
2. Основи музичної імпровізації.

Дані методичні рекомендації призначені для підготовки студентів до практичних занять та самостійної роботи другого змістового модуля «Основи музичної імпровізації» з дисципліни «Виконавська інтерпретація та імпровізація».

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ»

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ»

Змістовий модуль 1. ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Тема 1. *Форми виконавської інтерпретації (потенційна і актуальна). Музикознавча інтерпретація.*

Дві основні форми інтерпретації: потенційна та актуальна. Теоретичні та порівняльні характеристики. Музикознавча інтерпретація як особливий рід пізнання твору, розосереджений в часі процес вивчення, продумування і відчуття. Образ-концепт.

Тема 2. *Виконавський аналіз.*

Індивідуальні засоби музиканта-виконавця (відтворення авторського тексту). План виконавського аналізу. Три етапи роботи над музичним твором. Стиль і жанр в музиці як елементи виконавського аналізу.

Тема 3. *Аналітичний аналіз. Цілісний аналіз.*

Аналітичний аналіз («до виконавський») – включає в себе музичний аналіз, аналіз композиторських засобів виразності, історію появи музичного твору. Цілісний аналіз – взаємодія всіх сторін музичного твору – звукової, інтонаційної, композиційної. Твір розглядається у єдності змісту та форми, теоретичних та історичних ракурсів, об'єктивного вивчення та естетичної оцінки, як художньо цільне, яке залежить від композиторського замислу, виконавської інтерпретації та направленості на слухача.

Тема 4. Авторський текст. Перекладення музичного твору. Транскрипція.

Розуміння авторського задуму композитора, розшифровка закладених в ньому образів, символів, ідей.

Перекладення музичного твору – пристосування фактури оригіналу до технічних можливостей якого-небудь іншого інструменту, ансамблю, тощо. Іноді перекладення містить полегшений виклад музичного твору для виконання на тому ж інструменті (тембральні, фактурні, штрихові, динамічні зміни).

Транскрипція – різновид перекладення, є переробкою музичного твору, що має самостійне художнє значення, або зміна (в цілях більшої зручності або віртуозності) викладу без зміни інструмента, для якого призначений твір в оригіналі. Перетворення торкаються структури твору, його фактури і ритміки, застосування способів поліфонізації, перенесення матеріалу з одного регістра в інший, октавні подвоєння та інші засоби інструментального перевтілення.

Тема 5. Редакція музичного твору. Порівняльний аналіз музичного тексту.

Редакція музичного твору містить текст оригіналу майже без змін, в якому автор редакції виставляє вказівки, що стосуються темпу, штрихів, динаміки, аплікатури, фразування, агогіки, розшифрування мелізмів, відмічає специфічні прийоми виконання.

Порівняльний аналіз тексту з різними редакціями дозволяє побачити варіантну множинність виконання одного і того ж музичного твору, досліджувати питання природи і специфіки виконавських засобів, їх тематичних, жанроутворюючих і драматургічних функцій, їх ролі у формотворенні, втіленні індивідуальної художньої ідеї твору.

Змістовий модуль 2. ОСНОВИ МУЗИЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ

Тема 1. Імпровізація в мистецтві.

Імпровізація як специфічний тип мислення. Формування імпровізаційних видів творчості в мистецьких сферах: музиці, театральному мистецтві, художньому мистецтві, танці, поезії. Історичний огляд від народних витоків до ХХІ ст. Музична імпровізація. Імпровізація як складова частина творчого процесу композитора.

Тема 2. Особливості мелодії в імпровізації. Виконавські види імпровізації.

Загальні відомості про мелодію. Елементи будови музичної мови. Принципи інтонаційного розвитку мелодії. Вокальна та інструментальна мелодія. Транспозиція.

Тема 3. Створення акомпанементу як творчий процес. Імпровізація на акордову послідовність. Фактура.

Закономірності гармонічної мови, виражальна та формотворча роль гармонії у комплексі інших компонентів музики в художньому цілому. Фактура. Види фактури. Акорди. Класифікація акордів (тризвуки, септакорди). Головні та побічні септакорди ладу. Обернення головних септакордів ладу: D7, II7, VII7. Нонакорди, їх застосування у гармонічних побудовах. Основні принципи підбору акомпанементу. Літерне позначення акордів. Імпровізації на акордові послідовності.

Тема 4. Жанрова імпровізація. Імпровізаційні музичні форми.

Жанр – визначення, класифікація, погляди на походження жанрів, умови виконання, структура, засоби виразності. Танцювальні та пісенні жанри: марш, полька, вальс, мазурка, пісня (колискова, дитяча та ін.). Аналіз мелодії, ритму, розміру, темпу, фактури у творах різних жанрів. Імпровізація у різних жанрах з характерними музичними рисами даного жанру.

Імпровізаційні музичні форми: фантазія (проста двочастинна, проста тричастинна), варіації,

Тема 5. Виникнення та розвиток джазу. Гармонія в джазовій імпровізації.

Імпровізаційна основа джазової імпровізації. Витоки джазу – історичний екскурс. Формування джазових стилів, представники джазу. Протиставлення.

Значення гармонії в джазі. Трансформація академічної гармонії в джазову. Засоби розширення гармонії: використання альтерованих звуків тризвуків, септакордів; акордів з додатковими ступенями, нонакордів, ундецимакордів та їх обернень. Секвенція. Види секвенцій та їх використання у джазі. Гармонічні розшифровки літеро-цифрових позначень акордів. Спрощений запис акордів.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
Змістовий модуль 1. Виконавська інтерпретація												
Тема 1. Форми виконавської інтерпретації (потенційна і актуальна). Музикознавча інтерпретація.	10	2	-			6	10	2	-			8
Тема 2. Виконавський аналіз	10	2	2			6	10	-	2			8
Тема 3. Аналітичний аналіз. Цілісний аналіз.	8	-	2			6	8	-	-			8
Тема 4. Авторський текст. Перекладання музичного твору. Транскрипція.	8	-	2			6	10	-	2			8
Тема 5. Редакція музичного твору. Порівняльний аналіз музичного тексту.	8	-	2			6	8	-	-			8
Разом за модулем 1	44	4	8			30	46	2	4			40

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
Змістовий модуль 2. Основи музичної імпровізації.												
Тема 1. Імпровізація в мистецтві.	10	2	-			6	10	2	-			8
Тема 2. Особливості мелодії в імпровізації. Виконавські види імпровізації	8	2	2			6	8	-	-			8
Тема 3. Створення акомпанементу як творчий процес. Імпровізація на акордову послідовність. Фактура.	10	2	2			6	10	-	2			8
Тема 4. Жанрова імпровізація. Імпровізаційні музичні форми.	10	2	2			6	8	-	-			8
Тема 5. Виникнення та розвиток джазу. Гармонія в джазовій імпровізації	8	2	2			6	8	-	-			8
Разом за модулем 2	46	10	8			30	44	2	2			40
Усього годин	90	14	16			60	90	4	4			82

МЕТОДИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Методи усного контролю: *індивідуальне та експрес-опитування.* Методи для актуалізації опорних знань, засвоєних на попередніх заняттях дають можливість перевірити ступінь засвоєння знань студентами, здатність до аргументації та сформованість мовленнєвих навичок. Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями: змістовність, правильність та чіткість відповіді.

Практичні методи: *виконання практичних завдань.* Проводиться на занятті. Оцінюючи виконання практичних завдань, викладач керується такими критеріями: правильність виконання, самостійність та правильність обґрунтування.

виконання самостійної роботи. Проводиться студентом самостійно. Оцінюючи виконання самостійних завдань, викладач керується такими критеріями: правильність виконання, самостійність, робота з додатковою теоретичною та нотною літературою.

Методи самоконтролю: уміння самостійно проаналізувати, оцінити власну підготовку. Оцінюючи ставлення студента до своєї роботи викладач керується такими критеріями: повнота та адекватність самооцінки.

Письмова робота за результатами першого модульного контролю. Відповідно до програми навчальної дисципліни викладач проводить підсумкову роботу за результатами вивчення кожного змістового модуля. При вивченні дисципліни «Виконавська інтерпретація та імпровізація» письмова робота проводиться після вивчення першого змістового модулю.

Письмова робота включає теоретичні питання та практичні завдання.

Навчально-творча підсумкова робота за результатами другого модульного контролю. Підсумкова робота включає музичну імпровізацію, підбір акомпанементу, гру акомпанементу у різних видах фактури. Імпровізування у простих формах та варіаційній формі.

Підсумкова контрольна робота проводиться за результатами вивчення першого та другого змістових модулів. Вона включає 1 теоретичне (усна відповідь на питання) та 2 практичних завдання (творчу роботу з попередньою підготовкою – виконання практичних завдань по імпровізації; творчу роботу без попередньої підготовки).

ТЕМАТИКА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНИХ ЗАВДАНЬ ДРУГОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЮ «ОСНОВИ МУЗИЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ»

ТЕМА 1. ІМПРОВІЗАЦІЯ В МИСТЕЦТВІ

■ План заняття

1. Імпровізація як специфічний тип мислення. Розвиток імпровізації в мистецьких сферах.
2. Музична імпровізація. Історичний огляд.
3. Імпровізація, як складова частина творчого процесу композитора.

■➔ *Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми*

Під час вивчення першого питання дати визначення терміну «імпровізація», історичні витоки та розвиток через вікові епохи до сьогодення у музиці, театральному мистецтві, художньому мистецтві, танці, поезії. Висвітлюється творчість представників – імпровізаторів.

У другому питанні зосередити увагу на музичній імпровізації, яка пов'язана з середньовічною вокальною культовою музикою. Оскільки запис був приблизний (знаменна нотація, крюки, мелізми), певна частина музичного твору виконувалась імпровізовано, музиканти обов'язково повинні були володіти мистецтвом імпровізації. Пізніше, коли був сформований остаточний запис нот, володіння мистецтвом імпровізації залишається, воно вказувало та талановитість виконавця. У кожній епосі (середньовіччя, Відродження, Бароко, Класицизм, Романтизм, ХХ-ХХІ ст.) створюються музичні форми. Деякі з них через певний час переставали задіюватись композиторами, інші трансформувалися під впливом часу, поділяючись на строгі та вільні, в яких залишається імпровізаційний початок.

Імпровізація є складовою частиною творчого процесу композитора. У третьому питанні під час аудіо-прослухо-

ування на прикладі творів композиторів різних епох: Перотина Органума (середньовіччя), Гійома де Машо (Відродження), Жана Рамо (Барокко), В. А. Моцарта (Класицизм), Ф. Ліста (Романтизм), М. Равеля (XX ст. імпресіонізм), М. Лисенка (XX ст.), Л. Ревуцького (XX ст.), Ю. Грицун (XXI ст.) проаналізувати елементи музичної мови, основні засоби її виразності: мелодики, метру, ритму, фактури, ладу, гармонії, динаміки, тональності.

Питання для самоконтролю

1. Що таке імпровізація? Дати визначення.
2. Яких ви знаєте музикантів-імпровізаторів епохи Середньовіччя?
3. Що таке знаменна нотація?
4. Як розвивалось мистецтво імпровізації у театрі?
5. Як розвивалось мистецтво імпровізації у хореографії?

Практичні завдання

1. Аудіо-прослуховування: Перотин Органум «Sederunt principes», Гійом де Машо «Мотет», Жан Рамо «Курка», В. А. Моцарт «Рондо у турецькому стилі», Ф. Ліст «Мрії кохання», М. Лисенко «Рондо B-dur», М. Равель «Болеро», Л. Ревуцький «Галицькі пісні», Ю. Грицун «Сюїта у старовинному стилі».
2. Аналіз розвитку музичної імпровізації від середньовіччя до сьогодення на прикладах прослуханих творів.

Рекомендована література

- основна література [1; 2; 4; 6];
- додаткова література [1; 2; 3].

Завдання для самостійної роботи

У письмовій формі відповісти на наступні питання:

1. Процес формування нотного запису від літерних нотацій до мензуральної нотації.
2. Розвиток імпровізації у театральному мистецтві.
3. Формування імпровізації в літературі.

ТЕМА 2. ОСОБЛИВОСТІ МЕЛОДІЇ В ІМПРОВІЗАЦІЇ. ВИКОНАВСЬКІ ВИДИ ІМПРОВІЗАЦІЇ

■ *План заняття*

1. Загальні відомості про мелодію.
2. Елементи будови музичної мови. Принципи інтонаційного розвитку мелодії.
3. Типи мелодії.
4. Транспозиція.
5. Виконавські види імпровізації.

▣➔ *Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми*

Мелодія є одним з головних носіїв змісту твору, які відтворюють образ, характер твору, закладений композитором. Під час першого та другого питання даються відомості про мелодію, розглядається будова мелодичної лінії, типи руху мелодії, від напрямку яких залежить рівень її напруження: хвилеподібний з поступовим підйомом або спадом, стрибкоподібний висхідними та низхідними ходами, кульмінація.

У другому питанні загострити увагу на принципах інтонаційного розвитку тематичного зерна – мотивний розвиток, повтори, діатонічні та хроматичні секвенції.

Третє питання передбачає розгляд вокального та інструментального типів мелодії, музичний аналіз та самостійне створення.

Транспонування є одним з основних завдань імпровізації. У четвертому питанні пригадати з курсу теорії музики, що таке транспонування, види транспонування, процес транспонування.

Останнє завдання висвітлює різні виконавські види, які використовуються в імпровізації: імпровізація-монолог – вокальна або інструментальна одноголосна імпровізація; імпровізація діалог – імпровізація у чотири руки на фортепіано, вокально-інструментальна або імпровізація двох музичних інструментів; імпровізація колективна – ансамбль різних

складів: вокально-інструментальна імпровізація із застосуванням ритмічної імпровізації, імпровізація з різним інструментальним складом.

Питання для самоконтролю

1. Що таке мелодія?
2. Які є типи руху мелодії?
3. Які є типи мелодії? Навести приклади.
4. Що таке кульмінація?
5. Що таке секвенція? Які є типи секвенції?
6. Що таке транспозиція? Чим викликається її необхідність?
7. Які є види виконавської імпровізації?

Практичні завдання

1. Проаналізувати мелодію української народної пісні «Женчичок-бренчичок».
2. Проаналізувати головну партію сонати № 8, I ч. Л. Бетховена.
3. Імпровізувати мелодії у рамках 4-х, 6-ти, 8-ми тактів у *F-dur* та *d-moll* з хвилеподібним рухом мелодії. Проаналізувати будову мелодії. Зробити транспозицію вгору та вниз на тон.
4. Імпровізувати мелодії у рамках 4-х, 6-ти, 8-ми тактів у *D-dur* та *a-moll* з стрибкоподібним рухом мелодії. Проаналізувати будову мелодії. Зробити транспозицію вгору та вниз на півтону.
5. Грати імпровізацію-діалог на фортепіано у чотири руки «питання -відповідь» у *F-dur* та *d-moll*.
6. Грати колективну імпровізацію складом з трьох виконавців «питання - відповідь» у *D-dur* та *a-moll*.

Рекомендована література

- основна література [1; 2; 4; 5; 6];
- додаткова література [1; 2; 3].

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати мелодію творів з вокального циклу «Сонечко» М. Ревуцького.

2. Проаналізувати мелодію пісні «Колискова» муз. Ю. Грицун, сл. Л. Грицун. Зробити транспозицію вгору на тон та вниз на півтону.

3. Імпровізувати мелодії у рамках 8-ми тактів у *G-dur* з хвилеподібним рухом мелодії. Зробити транспозицію вгору та вниз на інтервал секунду.

4. Імпровізувати мелодії у рамках 8-ми тактів в *e-moll* з стрибкоподібним рухом мелодії. Зробити транспозицію вгору та вниз на інтервал секунду.

5. Імпровізувати мелодії у рамках чотирьох та п'яти тактів за даними ритмічними малюнками з подальшим ритмічним варіюванням.

1. Грати «музичні діалоги» на фортепіано соло та у чотири руки з елементами варіювання.

2. Грати інструментально-вокальну імпровізацію – діалог та колективну імпровізацію «питання-відповідь» у мажорі та мінорі з одним знаком при ключі.

ТЕМА 3.
СТВОРЕННЯ АКОМПАНеМЕНТУ
ЯК ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС.
ІМПРОВІЗАЦІЯ НА АКОРДОВУ ПОСЛІДОВНІСТЬ. ФАКТУРА

■ **План заняття**

1. Акорди. Класифікація акордів. Типи септакордів. Нонакорди.
2. Головні та побічні тризвуки та септакорди ладу.
3. Основні принципи гармонізації, підбору акомпанементу.
4. Літерне позначення акордів.
5. Фактура. Типи фактур.

■■► **Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми**

У музичній практиці використовується велика кількість акордів. У першому та другому питаннях пригадати з курсу теорії музики принцип побудови акордів, види акордів терцевої та нетерцевої структури, тризвуки на ступенях мажору та мінору, три з яких головні: Т – тризвук I ступеню, S – тризвук IV ступеню, D – тризвук V ступеню та побічні тризвуки II, III, VI та VII ступенів. Закріпити знання щодо двох обернень: секстакорду та квартсекстакорду, завдяки яким у гармонічній послідовності спостерігається плавне з'єднання голосів. Згадати функцію кадансового квартсекстакорду, який є оберненням тонічного тризвуку, його будову та принципи використання. Пригадати з курсу теорії музики типи септакордів, будову, розташування головних та побічних септакордів у мажорі та мінорі, обернення домінантсептакорду (D7), ввідних септакордів II та VII ступенів. Звернути увагу на застосуванні нонакордів у гармонічних послідовностях: домінантового (D9), субдомінантового (IV9), та тонічного (I9) нонакордів.

Підбір акомпанементу – поетапна практична робота. У третьому питанні визначається головне завдання у підборі акомпанементу – «узгодженість мелодії та гармонії» (А. Шенберг). Пропонується розглянути творчі вправи А. Шенберга у роботі «Вправи по композиції для починаючих»

для навчання підбору гармонії на основі однієї гармонії, двох гармоній, трьох гармоній, чотирьох гармоній та більше.

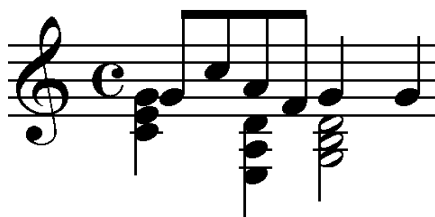
Двотактові фрази на основі однієї гармонії

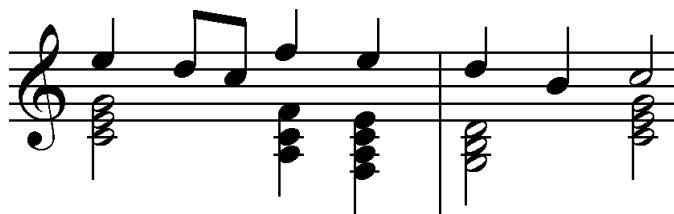
Двотактові фрази на основі двох гармоній

Двотактові фрази на основі трьох гармоній:

Двотактові фрази на основі чотирьох гармоній:

У четвертому питанні зосередити увагу на варіантах літерного позначення акордів, які існують у естрадній та джазовій музиці: тризвуків, септакордів, нонакордів та ін., до яких додаються позначки (знаки альтерації, + або -), які уточнюють акорд.

В останньому питанні пригадати типи фактури, на яку зверталась увага на заняттях з «Музичного інструменту», завдяки якій передається характер твору, образний зміст, жанр. Розглянути типи фактур - монофонічна, поліфонізована, гомофонна, акордова та приділити увагу грі на музичному інструменті.

Питання для самоконтролю

1. Що таке акорд? Типи акорду.
2. Які головні тризвуки ладу? Які побічні тризвуки ладу?
3. Що таке нижня та верхня медіанта?
4. Що таке кадансовий квартсекстакорд?
5. Що таке септакорд? Скільки обернень має септакорд?

Назвіть їх.

6. Що таке фактура? Які є типи фактури?

План заняття

1. Грати імпровізацію «питання-відповідь», гармонізуючи мелодію головними та побічними септакордами, застосовуючи вивчені нонакорди у мінорних тональностях до двох знаків.

2. Грати гармонічний зворот T - T₆ - T₆₄ -S- S₆ - S₆₄ -D- D₆ - D₆₄ T₁ у різних типах фактур.

3. Гармонізувати українську народну пісню «Павочка ходить» із застосуванням побічних тризвуків з їх оберненнями та септакордів. Грати у хоральній та арпеджованій фактурі.

4. Гармонізувати мелодичні фрази септакордами та нонакордами:

1)

2)

3)

Рекомендована література

- основна література [1; 2; 4; 5; 6];
- додаткова література [1; 2; 3].

Завдання для самостійної роботи

1. Грати акордову та арпеджовану фактуру акомпанементу від всіх діатонічних звуків.

2. Грати імпровізації «питання-відповідь» складом з двох виконавців у хоральній, акордовій та арпеджованій фактурі.

3. Підібрати акомпанемент до української народної пісні «Ой, літає соколونько» із застосуванням головних та побічних тризвуків. Грати у різних видах фактури. Зробити транспозицію вгору на інтервал секунду.

4. Грати гармонічні послідовності в акордовій та арпеджованій фактурі у мажорі та мінорі до двох знаків при ключі:

1) T - S - S₆ - D - D₂ - T₆ - T;

2) T₇ - II₇ - II₆₅ - D₇ - D₆₅ - T - S₇ - T ключі.

5. Гармонізувати мелодичні фрази на основі однієї гармонії, двох гармоній, трьох гармоній, чотирьох гармоній:

6. Проаналізувати «Альбом для юнацтва» Р. Шумана, знайти твори з акордовим та арпеджованим акомпанементом.

ТЕМА 4. ЖАНРОВА ІМПРОВІЗАЦІЯ. ІМПРОВІЗАЦІЙНІ МУЗИЧНІ ФОРМИ

■ *План заняття*

1. Жанр – визначення, класифікація.
2. Танцювальні та вокальні жанри.
3. Фантазія. Варіації.

■➔ *Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми*

Музичний жанр є багатозначним поняттям, що характеризує класифікацію музичної творчості за родами і видами. У першому питанні пригадати з курсу «Аналізу музичних форм» класифікацію жанрів, їх походження, умови виконання, сприймання. Прослідити зміст, структуру, музичні засоби виразності (будову мелодичної лінії, ритм, характер акомпанементу, лад, регістр).

У другому питанні акцентувати увагу на танцювальних та пісенних жанрах: марші, польці, вальсі, мазурці, пісні (колисковій, дитячій, естрадній та ін.), прослідкувати над трансформацією мелодії пісенного характеру під впливом танцювальних жанрів, в яких вона виконується.

Варіації – форма фантазійного характеру, сприяє розкриттю здібностей музиканта до імпровізації. У третьому питанні пригадати виникнення, розвиток, область застосування, різновиди варіаційної форми.

У цьому ж питанні розглянути побудову та головні принципи періоду, простої двочастинної форми (з репризою та без репризи; зі вступом та заключенням), простої тричастинної форми (з динамічною репризою та статичною репризою; зі вступом за заключенням).

Питання для самоконтролю

1. Що таке жанр? Як класифікуються жанри?
2. У якому жанрі поліфонічна фактура?
3. Якому жанру притаманна декламаційна мелодія, що нагадує людську мову?
4. «Баркарольний» акомпанемент. Яка ритмічна формула в акомпанементі мається на увазі?
5. Який розмір у марша?
6. Який акомпанемент у вальса?
7. Що таке варіації? Які є різновиди варіацій?
8. Дати визначення простій двочастинній формі та написати схему будування.
9. Дати визначення простій тричастинній формі та написати схему будування.

Практичні завдання

1. Імпровізувати у формі періоду в жанрі польки.
2. Імпровізувати у простій двочастинній формі в жанрі вальсу.
3. Імпровізувати у простій тричастинній формі: експозиція та реприза – в жанрі пісні, розробка – в жанрі маршу.
4. Грати імпровізацію-діалог у простій двочастинній формі ліричного характеру в жанрі вальсу.
5. Грати на фортепіано та співати вокальну імпровізацію на вірші Л. Грицун.

НЕСЛУХНЯНИЙ ЇЖАЧОК

*Неслухняний їжачок
Впав у ямку – і мовчок.
Хто ж його почує?
І хто порятує?*

*З матусями малята
В ліс пішли гулять.
Їжачка завзято
стали рятувать.*

*Витягнули з ямки –
Нумо частувать.
«Іж, маленький, наїдайся.
В западню не попадайся».*

*ПТИЦЯ-ВОРОН
Це ж бо що за птаха –
Ніби ніч крило?
І звідкіль цю птаху
В сад наш занесло?*

*А це птиця – ворон,
Щоб не голодать,
Прилетіла в сад наш
Яблучка клювати.*

Рекомендована література

- основна література [1; 2; 4; 5; 6];
- додаткова література [1; 2; 3].

Завдання для самостійної роботи

1. Грати пісню «А вже красне сонечко» муз. П. Козицького, сл. О. Олеся в танцювальних жанрах вальсу, польки та маршу.
2. Грати гармонічну послідовність Т – Т₆ – II₇ – II₆₅ – II₄₃ – D₇ – D₉ – Т – Т₉ в мажорі та мінорі до трьох знаків при ключі, використовуючи «баркарольний» акомпанемент.
3. Проаналізувати «Дитячий альбом» П. І. Чайковського, знайти твори, написані в жанрі польки, вальсу, маршу, пісні.
4. Імпровізувати у формі варіацій. Кожну варіацію грати у різній фактурі: тема у хоральній фактурі, перша варіація у арпеджованій фактурі, друга варіація у акордовій фактурі з використанням пунктирного ритму, третя варіація з використанням «баркарольного» акомпанементу.

ТЕМА 5. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДЖАЗУ. ГАРМОНІЯ У ДЖАЗОВІЙ ІМПРОВІЗАЦІЇ

■ План заняття

1. Історичний розвиток джазу. Формування джазових стилів, представники.
2. Протиставлення академічного імпровізаційного мислення та джазового.
3. Засоби розширення гармонії: використання альтерованих звуків тризвуків, септакордів; акордів з додатковими ступеннями, нонакордів, ундецимакордів та їх обернень.
4. Секвенції.
5. Гармонічні розшифровки літеро-цифрових позначень акордів. Спрощений запис акордів.
6. Рухливий бас.

■➡ Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми

У першому питанні прослідити історичний розвиток джазу, який бере початок в кінці ХІХ ст. від сплаву європейської музики та африканських ритмів, має свої особливості, притаманні лише йому в областях гармонії, ритму та тембру. До кінця 50 років ХХ ст. розвиток джазу йшов шляхом ускладнення всіх елементів музичної мови, результатом якої стала модальна техніка, після чого представники джазу почали спрощувати гармонічну структуру джазу. Розглядаються жанрово-інтонаційні витоки джазу, напрями та стилі. Засоби музичної виразності, тематика, представники.

У другому питанні протиставити академічне та джазове мислення. Зосередити увагу на володінні ритмічними, фактурними, ладо-гармонічними, темповими прийомами імпровізації, що є основою повної свободи музичного мислення джазової імпровізації.

У третьому питанні розмова про будову гармонії джазу, розвиток гармонії у джазовій імпровізації, значення септакордів у гармонічному джазовому мисленні, збагачення гармонічної мови шляхом структурного ускладнення акордів використанням допоміжних та альтерованих тонів у тризвуках,

септакордах, нонакордах та інших акордах, акордів з додатковими ступеннями. Фундаментальні тони, сім видів руху фундаментальних тонів.

У наступному питанні згадати з курсу теорії музики, що таке секвенція, види секвенцій, розглянути їх використання у джазі. Акордові та мелодичні секвенції займають головне місце в розвитку джазових тем, є гармонічними або мелодичними зворотами, які слідують один за одним. Грати секвенції модулюючі, хроматичні та тональні. При грі акордових секвенцій звернути увагу на тісне та широке розташування, пригадавши правила з курсу гармонії.

У п'ятому питанні розглянути позначення акордів літерами, буквами та знаками, римськими цифрами, вивчити написання спрощення нотних записів для виконання складних альтерованих акордів у вигляді літер та альтерованих знаків або у вигляді дробі.

У останньому питанні познайомитися з роллю баса у джазовій імпровізації – фундаментом музичного твору. Засвоїти види імітації баса в лівій руці – рух по всіх діатонічних та хроматичних ступенях ладу, по основних ступенях тризвуків та септакордів.

Питання для самоконтролю

1. Що таке «джазова імпровізація»?
2. Які є основні джазові стилі?
3. Назвіть представників Новоорлеанського джазу.
4. У яких роках виник свінг?
5. Що таке спірічуелс? Його витоки та тематика.
6. Що таке регтайм? Розповісти історію виникнення.
7. Що таке фундаментальні тони? Назвіть сім видів руху фундаментальних тонів.
8. Що таке секвенція? Види секвенцій.

Практичні завдання

1. Грати секвенції:

1) тональні

2) модулюючі

2. Грати гармонічні послідовності, використовуючи альтерацію потрібних ступенів у септакордах II та V ступенів у мажорі до трьох знаків при ключі. Використовувати різні види рухливого басу:

- 1) I - VI₇ - II_{m7} - V₇ - I₉;
- 2) I - IV₇ - II_{m7} - II_{m65} - V₇ - VI₇ - I₉.

3. Грати гармонічні послідовності використовуючи альтерацію потрібних ступенів у септакордах II та V ступенів у мінорі до трьох знаків при ключі з альтерованими ступенями. Використовувати різні види рухливого басу:

- 1) I - I₂ - VI₇ - VI₆₅ - IV₇ - II_{m7} - II_{m65} - V₇ - V₉ - I₉
- 2) I_{m7} - II₇ - II₆₅ - II₄₃ - III₇ - V₇ - VI₇ - II₇ - IV₇ - IV₉ - V₉ - I₇ - I₉.

4. Підібрати аккомпанемент до грузинської народної пісні «Суліко» із застосуванням септакордів з альтерованими ступенями та джазової каденції в різних типах фактури (акордовій та арпеджованій).

Рекомендована література

- основна література [1; 2; 4; 5; 6];
- додаткова література [1; 3; 4; 5].

Завдання для самостійної роботи

1. Аудіо – прослуховування: Скотт Джоппін Регтайм «Кленовий листок»; Анатолій Кролл «Регтайм» з к\ф «Ми із джазу»; Луї Амстронг «Hello, Dolly», Дж. Гершвін «Рапсодія у стилі блюз», Дж. Гершвін «Summertime» з опери «Поргі і Бесс».

2. Письмово зробити аналіз розвитку джазової імпровізації на прикладах прослуханих творів.

3. Грати септакорди та їх обернення, побудованих на всіх ступенях мажору та мінору до трьох знаків.

4. Грати гармонічні звороти з використанням різних видів рухливого басу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Самостійна робота є одним з головних форм навчання, грає велику роль у процесі освіти майбутніх педагогів. Вона засвідчує знання студента, розуміння, відображає його підготовку до музично-творчої діяльності. Самостійна робота здійснюється під керівництвом, але без участі педагога, виконання якої потребує ініціативного підходу, уваги, активної творчої уяви.

Завдання педагога – навчити студента організувати себе при виконанні самостійної роботи як на практичних заняттях, так і на індивідуально-творчих, бути працьовитим та активним, вміти придбати важливі навички, від чого буде залежати кінцевий результат. Великий об'єм роботи дається саме на самостійні творчі форми, ціль яких закріпити і вдосконалити знання, набуті на практичних заняттях. Студент повинен працювати, правильно спланувавши свій час, відведений для самостійної роботи, безсистемна робота не може привести бажаних результатів, можуть виникнути формування неправильних навиків.

Завдяки самостійній роботі студента педагог має уявлення щодо його ступеню готовності до занять, засвоювання матеріалу, слідкує за його творчим ростом, має змогу індивідуального підходу під час навчального процесу.

Самостійна робота студента підрозділяється на індивідуальні навчально-творчі завдання та колективні навчально-творчі завдання, які виконуються відповідно до кожної теми занять.

Індивідуально-творча робота націлена на навички працювати самостійно, щоденно займатися імпровізуванням на музичному інструменті.

Індивідуальні заняття передбачають:

- імпровізування мелодії;
- підбір акомпанементу до мелодії;
- транспонування на секунду та терцію вгору та вниз;
- гру гармонічних послідовностей;
- імпровізування у простих музичних формах та
- варіаційній формі;
- імпровізування у різних жанрах;
- імпровізування у джазовій гармонії з використанням характерних гармонічних зворотів та каденцій.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Грищун Ю. Імпровізація як складова музично-дозвіллевої діяльності студентів у ВНЗ. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г Шевченка*. Вип. 149 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М.О. Чернігів : ЧНПУ, 2017. С. 10-12.

2. Кашкадамова Н. Виконавська інтерпретація у фортеп'янному мистецтві ХХ сторіччя. Львів : КІНПАТРІ, 2014. 343 с.

3. Таран І. Компоненти ритму як чинник піаністичної. Матеріали ІІ Міжнародної наук. конференції «Прогресивний розвиток світової науки» 1-3 вересня 2012 г. Науковий журнал Аспект. Донецьк : Цифрова типографія, 2012. С. 105-110.

4. Черні К. Систематичний посібник з імпровізації на фортепіано // Алексеев А.Д. З історії фортепіанної педагогіки. Хрестоматія. Київ: Музична Україна, 1974. С. 82-137.

5. Шенберг А. Вправи з композиції для початківців. Програма навчання. Словник. Музичні приклади / Пер. С англ. и коммент. Є. А. Доленко. К. : 2003. 68 с., нот.

6. Якуб'як Я. Аналіз музичних творів. (Музичні форми) : підручник. [Ч.] 1. Тернопіль : Астан, 1999. 208 с.

Додаткова

1. Гельфгат Г. Давайте імпровізувати! *Музика*. 1989. № 3. С. 14-15.

2. Лісовська Т. Імпровізація як вид творчої діяльності в теорії і практиці музичної освіти / *Науковий вісник МНУ імені М.О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. 2015. №2. С. 108-112.

3. Устименко Ю. Фортепіано для всіх. Педагогічні роздуми : навч. посібник для муз. ф-ту. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2008. 112 с.

4. Schmitz M. Jazz parnass. Band 1-3. Leipzig: VEB Deutscher Verlag Fur Musik, 1979.

5. Schmitz M. Blues & Boogie-woogie. Leipzig: VEB Deutscher Verlag Fur Musik, 1986.

ДОДАТОК А

Перелік творів, рекомендованих для музичного аналізу

1. Грузинська народна пісня «Суліко».
2. Українська народна пісня «Женчичок бренчичок».
3. Українська народна пісня «Зеленее жито».
4. Українська народна пісня «Ой, літає соколонько».
5. Українська народна пісня «Павочка ходить».
6. Українська народна пісня «Пчїлка».
7. Українська народна пісня «Цвіте терен».
8. Українська народна пісня «Щебетала пташечка».
9. Українська народна пісня «Якби мені не тиночки».
10. «А вже красне сонечко» муз. П. Козицького, сл. О. Олеся.
11. «Колискова» муз. Ю Грищун, сл. Л. Грищун.
12. П. Чайковський «Дитячий альбом».
13. Р. Шуман «Альбом для юнацтва».
14. «Червона рута» сл.. і муз. В. Івасюка.
15. Л. Ревуцький Вокальний цикл «Сонечко».

ДОДАТОК Б

Перелік творів, рекомендованих для аудіо-прослуховування

1. Перотин Органум «Sederunt principles».
2. Гійом де Машо «Мотет».
3. Жан Рамо «Курка».
4. В. А. Моцарт «Рондо у турецькому стилі».
5. Ф. Ліст «Мрії кохання».
6. М. Лисенко «Рондо *B-dur*».
7. М. Равель «Болеро».
8. Л. Ревуцький «Галицькі пісні».
9. Ю. Грицун «Сюїта у старовинному стилі».
10. Ю. Грицун «Вальс сніжинок» та «Непосидючі» для фортепіано у чотири руки.
11. Скотт Джоуплін Регтайм «Кленовий листок».
12. Анатолій Кролл «Регтайм» з к/ф «Ми із джазу».
13. Луї Амстронг «*Hello, Dolly*».
14. Дж. Гершвін «Рапсодія у стилі блюз».
15. Дж. Гершвін «*Summertime*» з опери «Поргі і Бесс».
16. Ніно Катамадзе «*Once in the street*», «Суліко», «*Movaneba*».
17. Оркестр Г. Міллера «Серенада місячного сяйва», «*In the mood*»
18. Джаз-квартет «*Old and New Songs*», альбом «*New Old Songs*».
19. Тріо Даніїла Крамера, альбом «*Jazz Games*».

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ГРИЦУН Юлія Миколаївна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять та самостійної роботи
другого змістового модуля
«Основи музичної імпровізації»

з дисципліни

«ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ»

для бакалаврів спеціальності
025 Музичне мистецтво

Технічний редактор	<i>О. Клімова</i>
Комп'ютерна верстка та макетування	<i>О. Клімова</i>
Комп'ютерний набір	<i>Ю. Грицун</i>

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 28.03.2023 р. Формат 60 x 84 1/16.
Ум. друк. арк. 2,1. Обл.-вид. арк. 0,99. Зам. № 017.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т. Г. Шевченка,
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53,
тел. 941-102,
nuchk.tipograf@gmail.com

